

SZINDBÁD ÖRÖK UTAZÁSA

avagy: APOKRIF TÖRTÉNET AZ ARABS SZÜRKÉBEN

Érintőleges novella egy Krúdy-hangulatra

— Érzem, hogy örökéletű leszek. és ez izonyú, félelmetes. Mert nem az élet teljességéért élem a kényszer-örökéletet, hanem egy elszalasztott lehetőség bűvöletében, azért az egyetlen be nem teljesedett szerelemért. Az nem hagy meghalni, pedig rászolgáltam már a halál bizonyosságára, a megnyugvásra. inkább, mint bárki halandó. Nem a halált félek, mint a legtöbb ember, hanem az életet, ezt az örök kóválygást, lelkem hajléktalanságát, hogy olyan, mint a megtérni vágyó fecske, melynek sorra leverték újra és újra örömmel rakott fészkeit, s az egyik üres eresztől a másikig röpdös cikkcakkban, kétségbeesett csapongással. A semmi a kihűlt emlékekben tárgyiasul, egyetlen fura negatív. Az a töredék rombolta le bennem az összes emlékek fészke-melegét, pedig gonddal építgettem egy életet át, hogy legyen mire ráhajolnia árva lelke-mnek az öregség hosszú, szélcsendes óráiban. amikor fagyos jégvirágok kusza bozótja szövi be ablakom a világ és a jövő elől, ám a léleknek nem kell dideregni az öröklét dérvilágában, mert körötte minden teljes, befejezett és egész. De így a lét egyetlen hőmpölygő partatlan álom, taraján sodródsz, magad sem tudod merre, hová, csak egy lépés választ el a megérdemelt megnyugvástól, de azt a lépést már sosem lehet megtenni... A minap próbáltam összszámlálni szerelmeimet, de belesültem a valahányszázadiknál. Ez volt életem egyik legnagyobb csődje, melyet követett a másik: megkísérleltem földézni egy-egy kalandomat, amelyikre emlékeztem, s mezhökkenve tapasztaltam, hogy csak tudom őket, de nem élem újra: ott az eresztalia, de csak a leeronított fészkek körvonalait látod, tudod elillant melegét, de újraélni képtelen vagy már. És tovasodor a tehetetlenség ebben a világban, mely már nem a te világod, csak kénytelen-kelletlen éled, mert egyszerűen nem tudsz meghalni, örökéletűsre vagy ítélve, menthetetlenül — mondta Szindbád az Arabs Szü르크ében címzett fogadóban asztaltársainak, Harras Rudolf obszitos közkatónának, meg az ugyancsak deressedő fejű Rumfynak, miközben ajkukra rácsikézt az állott, langyos sör habja. az utcalánvok szoknyaszegélye sejtelmek suhogással töltötte be az ivót, s testük szerelemszaga keveredett kis, elgyötört virágáruslányok temetőből lopott portékájának fonytatag illatával. Lusta szivarfüst terjengett rétegekben, egy-egy mozdulatra meg-meglebbent, mint halott menzvaszony sárba keveredő fátva az ősz ravatalán.

— Akkor, ha nem úgy történik minden, ahogyan történt — folytatta Szindbád —, még tudtam volna halni boldogan, fiatal korom elenére, s mégis teljesebb lett volna életem, mint így, ebben a kényszer-halhatatlanságban, a tehetetlenség viselt — igen: viselt! — kalandok sorlázásában, melyek csak a megnyugvás lehetetlenségéről árulkodnak aminthogy megfáradt testem is csupán elpihenni képtelen lelke-m aszott halotti maszkja. Akkor még újnák tűnt minden kaland, azt hittem, az is lehet cél, hogy egyiktől a másikig perdülve elégtétellel hallgathatom az örömtől elaláló asszonyok boldogságának apró, ingerlő hangjait, amint kis fekete buhosom csibbantozza telt csipőjüket, vagy az udvarlónak ama gálánt módja, ahogyan az ablakból hódolatra nyújtott kis elefántesont-színi lábakat tenyerembe zárom, s csókiattimmal halmozom el a paránvi ujjakat, miközben hosszú szoknyák fodra kerül főlém, ráncalkban ott fészkel a szemérmes, fojt

tott vágy, mely végül csak kitárulkozik, hogy vágyaink egygé legyenek a beteljesülés esetenként megismételhetetlennek vélt, ám minden növel újraélhető pillanatában, bezárva a szerelem röpivét az első kacér pillantástól az utolsó elcsöndesedő sóhajig, amikor nyugodt szendregésre csukódnak az árnyas pillák egy kis külvárosi szállodaszoba jótékony félhomályában. Azt hittem, így élem le az életet, aztán öregkoromban csendes szivarszó mellett mesélem el a fiataloknak igaz történeteimet, s folygújtom bennük a vágyat a szerelemteli élet iránt, mely a legteljesebb élet, s nyugodtan halok meg emlékeim koszorúi között, egy pompás élet ravatallá átalakuló nyoszolyáján. Így hittem akkor, hacsak nem fogott el a sötét kétely, mert még csak 321 éves, hét hónapos és két napos voltam, de az is lehet, hogy mindössze 123 éves, hét hónapos és két napos; mindebből a két nap a bizonyos, ezt megjegyeztem pontosabban, mint az éveket, hisz azok tömbösödnék, egybetömrölnek, de egy-egy napnak külön hangulata és élete van, független az idő tömbjének nagy egészétől, nem nyomaszt súlyával, mint az öröklétbe nyúló élet időömege, hanem az egyszoriság elmé-nyével lebegett az idő fölött. Igen, akkor fiatal voltam, és bohó...

— Ccc — mondta Harras Rudolf, ilyen egésztíve ki a szót, de Szindbád méltóságteljesen leintette a kottveles közkatónát:

— Ugyan, Rudolf, ne vágj le ezzel a gúnyos ciccegéssel, mert most nem te vagy a tromf ebben a monológban. Te csak annyiban hasonlítasz hozzám, hogy volt egy kalandod, melyben a megszakított szerelem fanyarságát megízlelted az éjjelenként holdfénybe öltöző, mindenkihez odatörleszkedő Andimandival, aki bárki férfiembernek megadta az örömek teljességét, csak neked nem. Talán akkor versenyezhetnél velem, ha beteljesedett kalandjaim mellett nem lett volna ez a csonka szerelem, amiért kihűlt öregségemre bennem összes kalandjaim emléke, azaz egész életem, mert csupán ez az egyetlenegy izgat, nyugtalanít már, bizonyára ezt keresem minden rönke együtt-létben, nem hervadt meg bennem illata, mert örökre bimbóként él, ahogyan azon az éjszaka én szivemre öleltem, majd lehullott rólam, csak az érintés melegét hagyva hátra, amitől nem tudok meghalni, csak egyre távolabb kerülök életemtől, múltam vélt teljességétől; hogy ez a csonka szerelem szilánkjával rést metszett számomra a halhatatlanság sivár látványára. A halandók talán azért halnak meg, mert a szerelem beteljesedik bennük, élvezzi feladatát, vagy mert sosem is vágyták igazából a teljességet, mint én...

— Térj már a tárgyra — figyelmeztette Rumfy, busa szemöldíjét összevonva. — Ed-dig csak magadról beszéltél, mi pedig a szerelemről szeretnék hallani egyet s más, mert az olyan távol van tőlünk, mint a Szíriusz Szekelvhidastól. Ebbe a közbeeső nagy űrbe szédülünk belé éltünk múltán. Ha róla beszélsz, figyelmesen hallgatunk, ha nem, cicce-günk az üres sóderen.

— Ha magamról beszélek — vette át nyugodt meggyőződéssel a szót Szindbád —, a szerelemről beszélek. Ezért az egységért lettem én örökkévaló. Nyitott vagyok és halhatatlan, mint a szerelem, pedig még a legökélet-sebb alteregóm is belepusztul, ha pazar színészi képességeivel egyetlen csokorba köti életem bár egy szakaszának regényét. Meg kell halnia an-

nak a komédiásnak, bizony, mert nem képes elviselni a tökéletesség egy részét sem. En pedig azért vagyok örökkévaló, mert belémtört az a szilánk, melyről mindjárt mesélek.

Szindbád nagyot sóhajtott, körülötte meg-lebbent a szivarfüst, egyetlen intéssel küldte el a törleszkedő Ventus Vénuszt, aki már csak a hazajáró emlék kedvéért cirógatott végig a hajós galambosz hajján. Szindbád fejét ingatva, mintha csak valami egyhangú dallamot düny-nyögött volna egy ütemre, belekezdett a történetbe az emlékezés lassú, ringató hangján, de olyan hangon, hogy hallgatósága menten átbukott a szóban elevendő tűnt idők hullámán egy másik világba.

— Akkor már a 998. éjszaka után voltam, minden éjszakán más asszony meséje simogatta bennem a férfigögrét, hogy úgy éreztem, el-tévedek a szerelemben, kezemből kihullott a józanság Ariadne fonala, kába voltam és féltettem tisztaságomat. Katagott velem az alko-nyati vonat valahol Isztambul és egy nyíri fa-lu között, csak egy fűttyentésnyi időre állt meg az apró, búvó bakterházak előtt, leugrott ró-la egy-egy ember, aztán biztos léptekkel elin-dult valahová haza, s erre én azt gondoltam, hogy megint nincs hová mennem, azaz bárho-vá mehetek a nagyvilágban, nem vár senki, hacsak a kalandjaim nem, egy-egy olyan nő, aki még nem ösmer, s akinek vágyai az én alakomat fogják felőlni, amint az orgona-bokrok között megjelenek a gyér holdfény-ben, s csalogányok dala egyengeti majd uta-mat az asszonyok szívéhez, ezekhez a magá-nyos nőkhöz, akiket a várakozás az ablakuk keretébe rámáz, ahonnan majd én keltem életre őket, megpendítve lelkükben azt a hárfá-húrt, melyen egyedül csak én tudok játsza-ni. Álltam a vonatablakban, ilyesmiken tűnőd-tem, miközben egymás után gyúltak ki a csilla-gok az egyre tömörebb sötétségben, nagyok voltak és ragyogók, mint boldog asszonyok szemében remegő könnyecseppek, amikor a férfira néznek. Hirtelen belémvakítottak a va-gon lámpái is, az éles fényben egyes-egyedül találtam magam az egész kocsi-ban, mintha ki-halt volna a világ, csak velem futna valahová a vonat, egyenletes ritmussal zakatolva két ál-lomás között, a töltés menti aszótt fűre éles négyzettel vetültek a vonatablakok, árnyékom beierajzolódott az egyik négyyszögbe nagyon élesen és nagyon magányosan. Körös-körül csak a lapály csöndje, meg egy-egy állomásban, a perenyi szünetben hallani lehetett a békák ezer-egyhangú esti koncertjét, a sötét szél mo-csárszagot hozott, mindent megfojtott az éjszaka tömör feketéje. Elfogott a szorongás, a hiá-bavalóság érzése, hogy éppen velem katag az a vonat, egyes-egyedül velem, aki nem jövők sehonnan, nem igyekszem semerre, nincsenek céljaim, csak álmaim, melyek körülfontják éle-temet, mint valami hínár, egyenletesen lebe-gtetnek két kaland közötti űrben, félelmeim ködképei között, hogy utazásaim egyetlen cé-lja a röpké szerelem, az önmagáért való ka-land, férfihűség finoman lebbenő pávatoll-le-gyezője, melyet fehér asszonykezek lebegtetnek szerelemből hűsülni kívánó arcom előtt, életem sivár paradicsomának szegény, öntudatlan és megejtett huri-i, kiknek kelyhéből kiiszom a földinként sürített, aztán továbbállok, hideg, tiszta fejjel, elfeledve kínálásukat más kíná-lásokért. Arra is gondoltam, bárhol szakad meg éltm fonala, megszűnő létem teljes lesz és kerek, mint egy biliárdgolyó, s épp annyira haszontalan is, ide-oda koccan, csapódik, perdül, hogy én kalandjaim összessége vagyok csupán, és semmi több. Ha ilyesmiken tű-nődtem, persze, elfogott a szomorúság is. A szerelvény egyenletes gyorsasággal száguldo-tt a lapályon, s eszembe ötlött, hogy csak néhány lépést kellene tennem a vagon végéig, s a nyi-tott ajtón át kiléphetnék az életből. Elindultam, hogy megszökjem életemből, de akkor észre-vettem, hogy nem vagyok egyedül mégsem. Az enyémétől számított ötödik ablakon egy lány hajolt ki az éjszakába, karcsú volt, és hosszú, hamufényű haját zilálta, lobogtatta az éj szele. Nem figyelt már, teste fűzfágyszerű karcsúsá-gal hajlott finom ívbe, amint könyökölt a le-eresztett ablakban, a szűk szoknyában kidom-borodott pompás, szép alakú, kemény körvo-nalú timpora, keblének vonala átsejtelt blü-zán: kicsiny, formás melle volt, szőzlányok is-tenadta ajándéka. A szűk, hosszú és testhez tapadó szoknya egy darabon követte combjá-nak formáját; néha enyhén megremegett. Mintegy varázsütésre szűnt meg bennem az e-lőbbi hiábavalóság érzése, létem értelmet nyert a lányban, képzeletemben már patyolatfehéren lebbent alszoknyájának fodra, amint felém fordultában meghittlen suhog, majd lehull egy kis szoba szőnyegére, hogy megvilanjon az al-sónemű csipkéje, finoman mutassa a rejtekez-dő szemérmes domborulatokat, melyeknek tünde lankái bódultan tévelyeg az értő férfi-kéz, míg szenvedélyé csiholja a szemérmes vá-gyat, kíváncsássa simogatja a lóbuszhegyen ágas-kodó kíváncsiságot, melyet hiába pisszeg le a nevelés meg az ostoba előítélet. Amulattal tor-pantam meg, hirtelenjében nem tudtam, ho-gyan közeledhetnék a lányhoz, miként mond-hatnám ki azt az első szót, mely nemcsak a társalgást indítja el, hanem benne van az egész elkövetkezendő kapcsolat letéje. Az első szó: az első elkövetett csalárdtság, szavak egyen-getik utunkat az egygyéválás néma áhitatáig, mely fölött angyal mormolja az imát. Az arcát akar-tam most már látni, nehogy csalódnom kelljen utólag, meg hogy tudjam, hogyan kell visel-kednem a nővel, de arca még az éjszakába hajolt, ruhán átsejlt teste pedig csak fiatalsá-gát árulta el bizonytal. Megéreztem, hogy ezt a lányt nem lehet csak úgy egyszerűen meg-szólítani, mert lelke érzékeny, mint lepke szár-nya, melyről még a legóvatosabb ujjak is letö-rülhetik egy vigyázatlanabb mozdulattal a sze-mérem himporát, s utána már csak riadt ver-desése, önrongálással erősödő menekülvágya marad. Nagyon akartam, hogy megforduljon, hogy rámvesse pillantását, melyet majd a ma-gaméhoz kapcsolhatok gyöngéden, nehogy meg-sértsem lelke hamvasságát. Bevált gyakorlattal néztem, néztem hosszan, míg csak végig nem futott a vonat ringására himbáló testén a fig-yelmezés első remegése, aztán mintegy meg-delejezve, lassan, álmatagon, még mi sem sejtve felémfordult. Nem csalódtam, csakugyan az volt, akire számítottam: ő volt, ismeretlenül is. Arca még ártatlan, de leeresztett hosszú pil-lái mögött már ott bujdokolt egy másik világ iránti kíváncsiság, minden készen állt benne az első férfi fogadására olyan csodavárón, ahog-yan ez az érzés a még álmódózásra hajlamos ártatlan lányokban él, akik az első bűnt azért már elkövetik tétova gondolataikban, azokon

KÖNTÖS-SZABÓ ZOLTÁN

Esti utazások könyve

Kilenc esztendeje kezded ügyében, meghitt mozdulattal nyúlsz utána csaknem minden este, s titokban abban reménykedsz: a vibráló gordonhang kíséretében áradó mese férfias érzelmessége megvéd a napközben hozzá törleszkedő ragadály elfásu-lásától. 54x84/16 nagyságú sziget (az impresszum szerint) az Ope-renciában, arasznyi menedék, ho-va pontos és páratlan hasonlatok sodornak álmatag erőszakkal. A gyö-gyíthatatlan botfüllek egy elsúly-lyedt világ bírálatát hallják ki ezek-ből a nosztalgikus szomorkával át-szótt történetekből. Nem „lelep-lez“, nem „bírá!“, egyszerűen menekül a kisemmizettek bágyadt dekadenciájával, menekül egy cin-i-kus bukfcnc-világból, és van bátor-sága férfiasan értelmes maradni még egyperces sikerélményekbe fulladó lovagok nyegle társaságában is. Őszi utazások a vörös postakocsin. Ezt ol-vastad elsőnek, ősi vasárnapon vet-ted a Szamos-parti zsvibvásárban, gyékényen hevert, felvágatlan lapok-kal, erekiyék és kacatok közepette. Akkor még nem sejtetted, hogy a könyv szerzőjében, ha nem is Meste-redre, de alkati rokonodra leltél. Akkoriban már húszéves halott volt, épp úgy semmibe vették, mint életé-ben, körülhallgatták szervezeten. Ki gondolta volna, akkoriban, hogy nemsokára felvirrad megérdemelt renezásnás, s egy szép őszi napon az állhatatlan sznobok is fennen hangoztatják: írásművészete hason-líthatatlan, a magyar irodalom ma-gányos, megközelíthetetlen orma. Csakhát most már mondhatnak, amit akarnak, mert a százeves cso-dahajós túl sokat látott és tapasztalt boldogult úrfikorában csakúgy, mint élete alkonyán a purgatóriumban, tudja, kit érdemes kiintetni zárkó-zott bizalmával, alaposan megfontol-tja, kit választ útitársnak, ha mene-külni vágyik a fásító zsvajból szvszorító hangulatokból szótt álom-világba.

az álmatlan éjszakákon, amikor az éber vágy puha ujjakkal motoz végig a pihepaplan alatt. Egy pillanatig attól tartottam, hogy fölfedezi tekintetemben a bujaságot, megérzi, hogy im-már meztelenre vetkőztettem képzeletem szá-lodaszobájában, ahol a nők egymásnak adják a kilincset, s ahol a berendezés igen riasztónak tűnhet egy ilyen ártatlan lány számára, mert ott pucér nők bacchanáliája üli torát, villog-nak a meztelen vállak, vonaglanak a csipők, combok remegése áhítja türelmetlenül a betel-jesülés gyönyörét, melyet szünetlenül újravágy-nak, hisz az én telhetetlen kedvem szítja sze-relemre őket. De akkor magamban is változást vettem észre, ismeretlen érzés kínálta sosem sejtett örömeit, mintha a lány pihés szemére áterjedt volna rám is, hogy hirtelen kettőn-k kezdtem féltelni tapasztaltságomtól, annak a 998 éjszakának összes gyönyörétől, mely most szennycsnek tűnt, ha erre a lányarcra tekintet-tem. Akkor már nem voltam az a mindent hi-degen kiszámító Szindbád, a regényes életű szerelem-világ hajósa: mintha a régen elfe-le-dett, vagy talán sosem volt első szerelmet íz-leltem volna, szűzi félenkségével, botladozó, ügyetlen közeledésével, megtorpanásaival, ámu-latba szédülő dadogásával, susogó rejtelveivel, mely a feledhetlenség érzésével zár örökre egyvűvé két életet, az elválás után is, amiben eddig ugyancsak nem hittem. Eszembe se ju-tott, hogy a híres Szindbád bukhatik egy ilyen ártatlanságon, aminthogy most nem jut eszembe, hogyan is szőlítottam meg végül, pe-dig más kalandjaimból még határozott szöveg-részekre is emlékszem szószerint, csak az nincs meg bennük, ami ebből a találkozásból azóta is kísért: életemelege, az időbeli távolság ellenére is mindig hozzám simuló testközelsége. Való-szinűleg a beteljesületlen vágyak izzanak to-vábbra is bennem azonos intenzitással, mert sehol nem csillapíthatom már őket, s amíg ez az emlék izzik, magam sem halhatok meg. Végül is csupa közömbösnek tűnő, hétköznapi dolog tudtam meg róla: hogy nevelőnő egy faluban, melyet nemsokára elérünk, hogy az a föld-birtokos család, ahol él, mint saját gyermeké-nek viseli gondját, meg hogy ő azért mégis-csak szomorú, mert áhitozza a várost pompájá-val és látványosságai-val, de érzi, mint húzza, szívja magához a falu, ahol kénytelenül, vo-nakodva bár, de temetkezik. Igen, kicsit falu-sias, kicsit városias lány volt, abból a fajtából, aki maga sem tudja, hova tartozik igazán. Amikor elárulta, mennyi idő múlva érjük el fa-luja állomását, megkezdődött fokozódó szoron-gásom, s egyre tisztább éreztem a félelmet, hogy elveszítem őt, s ezzel valami helyrehoz-hatatlan csorbaság esik életemen, mely eddig minden pillanatában készsnek, egésznek mu-tatkozott, hogy nemsokkal ezeltől akár ki is léphettem volna a robogó vonatból az éjsza-kába, ha nem pillantom meg ezt a lányt. Ma sem tudok fölünyesen derülni azon, hogy mi-lyen ostobán és dadogva közeledtem hozzá, meg hogy megtettem életem első és utolsó igaz való-lomását, mely nem volt hamis tanúzás valódi érzelmeim mellett, mint ahogy minden közöm-bös mondata értelmet nyert bennem, bár csu-pán a szavak, vagy még inkább, csak a hang-ja melege érint meg az időből, emléke hatyu, szárnyának lebbenése sötét vizek fölött. Erez-tem minden múlt perc vesztését, mint vért hullajtó érzetem, hogy minden csepp idő az életemből, az én lehetséges-igazi, de soha be nem teljesedő életemből folyik el. Néztem a lányt, és nagyon sok idő eltelt, amíg végre megérintettem haját, arcát majd nyakát. Elő-ször elutasító volt, nem akart vonatbeli kalan-dokba bocsátkozni, de aztán enyhült állhatatos-ságom érzetén, s talán meg tudtam volna győ-z

(Folytatása a 4. oldalon)

Európa csendes rokona

Egyik abba pusztult bele, hogy úgy érezte, úgy tudta: nincs vele senki, a másik abba, hogy túlságosan is, folyton vele voltak. Életének nem, a műnek nyakán voltak a hozzátartozók. Végül is ki a hozzátartozó, és ki kihez tartozó, hogyha a műhöz csak a mű tartozik végül, de a „család” tagja a szerelem, a jelenkor és a múltkor is, egyenlő fokon! Krúdy nem tudott volna megenni egyedül, pedig lehet egyedül kellett volna maradnia. Krúdy egyedül maradt, pedig lehet nem kellett volna egyedül maradnia. Vajon minek a nevében indokolt egyáltalán eltöprengeni az alkotók magányáról, 50 évnyre benn (végül is diadalmas) utókorukban? „...*Tehát itt sétálgattak a ligetben a vár alatt s azt a hangot hallgatták meg a maguk életéből, amit akartak* — “ (állapítja meg, mondja el Krúdy két alakjáról egyik kevésbé ismert, gyémánt eleganciájú és vásári című kisregényében, a *Bukfencben*). Az ő boldogsága, mint valószínű végcél, személyes álom is, valami ilyen *csend-család-mennysorságú*. Mintha mindent letudván, teljesítvén az ember (és ő) valami olyan délutánokra vágya-na, mintegy jutalmul, mikor semmit nem kell már sürgősen befejezni, hátrálékképpen behozni, semmi nem ég, hogy oltani kelljen, semmi nem égető, nem fáj, hanem csak sétálni, olvasgatni kell, esetleg észrevenni az évszakhoz illően szelíd naplementét. *Innen — és ide* a nosztalgiai, a körülhümmöghetők, a megkérdőjelezhetők, a fajsúlyként ellenőrizendők, ha egész életmű épülhet rájuk. Pedig a művészet, amint azt példák még igazolják, nosztalgiaikból is építkezhet. Jelene, közérzete pontos megfogalmazásához egyetemessé fogalmazásához nosztalgiaikat gyűjt maga köré. A nosztalgiai csak az egykijáratú lelkek és korok számára terhesek, a türelmetlenek számára, akik nem tudnak eljutni az árnyalatig, mely bizonyít. Az árnyalatig pedig bizonyít. Az ember körül — nemcsak a szép világában, hanem az egzaktt világában is fontos szavazati joga, döntő szava van pár ezer éve az aránylatoknak. Krúdynam már-már „i-rodalmon kívüli” működése az, hogy mint egy eltűnt kor nagy és koncentrált alkotópéldája, példányá, megerősít az árnyalatok döntő és humánus szerepét illetően egy közkedvelten rohanóinak titulált másik századvég közelében. Melyet ugyancsak EN-ek élnek át, alkotó *én*-ek és i-rodalmat olvasó *én*-ek! Ha az ilyesmi is egy halott nagy író értékei közé tartozik: életének Legfőbb Szakmai Tanulságai is vannak. Méghozzá legalább annyira a mindenkori olvasó számára! Krúdy, a teljesség nagy átérzője a teljesség nagy átérzésére biztat. Azzal is, ahogy nem tudta soha elfogadni, hogy az élet alapfokon ezt jelenti: csak az én-be zárva lenni. Mélységes türelemmel fejt ki s bizonyítja, mennyire szükségét is érzi, tudatát is annak: a többinek, a többnek, másnak, az egy érzelkelhetőn kívül levő világnak, a világ többi változatainak. Még a világ se legyen egyetlen *világ-személyazonosságba* zárva! Hogyne volna ez fontos árnyalat, alkatrézse az

egyik legfőbb emberi tulajdonságnak, a sok és mélyértelmű *megértésnek*. Hiszen az érzékelhetőn kívül eső diemenzió, *már illetve még* — a múlt és a jövő is. Művének sugárzó alaptónusa valami szüntelen ébrenlét; ébrenlét álomban, emlékezésben, tervezésben is, megpróbálandó megőrizni bármikori önmagunk, mely nemcsak múltandó, de porszemnyi is, mégis ki tudja mikor mire kell majd. Nem regionális gond és észrevétel az *ilyesmi, az ennyi!* A mindig izgága s jelenével elfoglalt Európa csendes rokona, Krúdy a maga külsőségeiben alig rajtafogható tanításával azok közül való, akik költői szintézisével próbálkoztak a szépségesen és okosan zsúfolt XIX. század összes tudható tanulságainak, amikor az új századból még csak egy rettenetes világháború és a leverhetetlen forradalmiság vált nagyon közelről bizonyossá. Kultúrtörténet és helyrajzi ismeret, lokálpatriotizmus és sajduló hazafiság *magae-lőirta* arányokban keveredik egyetlen novellán s az egész ó-

letművön belül a szenvedő s alkotó korok és népek, jelen-múlt-jövőbeliek létére, értékére való, költőire-fogott, de mindig pontos utalásokkal, olyan kép- és hasonlat-család-fák erdejében, mely nagy költők életművében is ritka. Krúdy maga a közelről döbbenetesen kevésbé észrevett, érzékelt rendkívüli nagyság, s talán ez reneszánszának, reneszánszainak titka, most és majdan. Ahogy (csak?) következetességében, egységében felismerhető úttörő modernségével, mindenre figyelésével, mindent megtartásával jelenti azt az iskolát, mely azelőtt is, azóta is úgy ajándékozta oda újra meg újra a világot eszméletünknek, hogy éppen a gesztut képes mellékesse, láthatatlanná és ellenállhatatlanná oldani, finomítani: nem kell ittmaradni, a múlt idő minden pillanat jutalma, itt lehet maradni mégis, a megmaradó világ az emberiség legfőbb, idegtépő és ideg-építő jutalma.

1978. október

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Szindbád örök utazása

avagy:

Apokrif történet az Arabs Szürkében

Mózes Attila novellájának folytatása a 3. oldalról

ni, hogy velem kell jönnie (bár fogalmam sem volt, hová), de az idő, mint mindig, most is ellenem dolgozott, s akkor úgy féltem mulásától, mint ahogy ma iszonyodom poshadt állóvitéztől, melyben szerelmeim hinárja között ringatózom tetszhalottként. Csak percek hiányoztak, hogy egészen másként alakuljon életem, de akkor sietve emelte le két nehéz bördöndjét, mint aki a meggyőzés elől menekül egy nemkívánt, de ismert, megszokott és biztonságos életbe. Hiába öleltem magamhoz, teste nem ellenkezett, nem is kinálkozott, de fejét elfordította, s hiába fúrtam hajába arcomat egyetlen esdekléssel, csak a fülbevalók hűvöse érintett. Kellott volna akkor az igazi Szindbád okos számítása, hogy már egyszer őszinte érzelmeimet szolgálhassa, de e kettő sosem fér meg egyidejűleg egyetlen emberben, innen az érzelmek és a józan ész egymást kizáró különválósága, s egyben lényem tragédiája. Bördöndjeit elcipeltem a vonatfolyosó végébe, s ott csak szótlanul simogattam haját, tudva tudván, hogy vágyam beléköltözött már de nincsen időm tombolóvá szítani; hogy ő maga is érzi gyengülését, de ki akar tartani addig az állomásig, nehogy mostanig színtelen életét még egy esetleges botorsággal is megtoldja. Pedig akkor már ő is tudta, hogy elválásunkkor belénk törik ez a szerelem, s mindkettőnkben ott hagyja egy-egy szilánkját, megvérezve bennünk a teljességet. A vonat lassított, fékcsikorgás horzsolta kétségbeesett csöndemet, s még mindig nem tudtam érinteni számmal ajakát, bár testének simulása egyre megadóbb lett. Amikor a vonat rövid fűttyentéssel megállt, erőszakhoz kellett folyamodnom, s hiába kérte a lépcsőről csomagjait, csak tagadólag ráztam fejem. Tétován lelépett, aztán egy utolsó elhatározással újra visszalandült, magához húzta a fejemet és röviden, félénken megcsókolt, éppen csak ajkam szélét érintve. Arca hideg volt, szemében búcsúzkodott a szerelem, s csókja olyan fanyar a számon, mint dércsipe szőlőszem, mely szüret után marad letarolt venyigék és sárgult, őszbecsavarodott levelek között, melynek ize azért sokáig él, többet, mint a szüreti bőség gerezdeinek édes, izletes, de megszokott és bőven csorgó nedűje. Amint lelépett az utolsó lépcsőfokról is, haján még egyszer végigsimított a fény, lebbentek fűrtjei, s feloldódtak az éjszakában, elkeveredtek a sötét széllel, de még mindig visszaint magányos éjszakáimba: hatyú szárnyának lebbenés- emléke sötét vízek tükrén. A szerelvény meglődült, lassan elindult. Groteszk mozdulattal kihajítottam a két bördöndöt a mindent elnyelő éjszakába,

mintha csak nehezekeket dobtam volna ki súlylyedő léghajóból, mely így szökkenet velem, s örökre magával ragadott a hiábavalóság örvényébe, amelyben azóta is hasztalan kóválygok, s nem tudok meghalni, mert igazán élni sem... Ez hát az én halhatatlanságom története. Hogy nem tudom befejezni magam, mert belém tört az egyetlen igazi szerelem szilánkja rést vág számomra a sivár öröklétre, melyben egyetlen bizonyossággként is csak az az éjbe vesző fanyar szerelem él — fejezte be elbeszélését Szindbád az Arabs Szürkéhez címzett fogadóban azon a fülledt, virágok utószegonyjával illatozó estén. Rumfy bölcsen belekortyolt sörébe, csak az élményt valamennyire átélő Har-ras Rudolf kérdezte meg csendesen:

— No és, annyiban hagyta-d a dolgot?

— Annyiban maradt — ingatta galambősz fejét a hajós. — Persze, mivel fiatal voltam és bohó akkoriban, megpróbáltam egyszer fölku-tatni a lányt. Makacsul kutattam a múltat, s napvilágnál döcögtem végig azon az útvonalon, leszálltam a csak sejtett falunál, aztán tovább mentem, a következőbe, s mindenhol érdeklődtem egy hamuszín-hajú nevelőnő felől, minden-kinek elmeséltem ezt a történetet. De az embe-rek csak bámultak rám, mint egy megszállo-ttra, s csodálkoztak, hogy egy elszalasztott pilla-natot kergetek. Voltak, akik még a kutyát is rám uszították. Isten tudja, kinek-minek néztek. Csak egy félkegyelmű legény emlékezett a lányra az egyik faluban, de nem árult el sem-mit róla, mert magának őrizte a titkot, ha ugyan tudott valamit egyáltalán. Nem akarta megosztani velem titkát, mert állítólag maga is szerelmes volt a nevelőnőbe. Ki tudja, mi lett azzal a lánnyal, meddig hordozta azt a má-sík szilánkot magában, vagy talán benőtte a feledés vadhúsa, s csak bennem sajog örökre a belőle maradt másik fél, mely mindig meg-vérzi bennem az emléket és a teljességet, új sebet sajtátva lelkemben...

Szindbád belerévedt az ivó elcsöndesedő világába, miközben az lassan kiürült, csak az ut-calányok testének szerelemszaga keveredett kis, elgyőttört virágáruslányok temetőből lo-pott portékájának hervatag illatával egy ideig még. Bóbiskolt Harras Rudolf, az obsitos köz-katoná, s talán Andimandiról álmodott, fe-jét asztalra ejtve szunnyadt Rumfy is, csak Szindbád virrasztott már egyedül az emlék fö-lött, s lustán, rétegekben terjengő szivarfüst-ben, mely egy-egy mozdulatra, fuvallatra, vagy talán csak egy emlék moccanására úgy lebbent néha, mint halott mennyasszony sárba kevere-dett fátyla az ősz ravatalán.

Szomorú történet R. K. szép életéről

— Bíztam bűneimben — mond Rezeda Kázmér, bokáig erő fehér hálóingben, a vaságyról lelógatva papucsos lábait —, úgy hittem bűneimben, mint fiatalemberek az életben hisznek, az első illúzióvesztés pillanatáig. Vagy nem is bűneimben bíztam, hisz nem hittem bűn-nek őket, de ott lappangott bennem a bűntudat, mint bokrok alján az árnyék, mint alvó ma-dár szárnyában a suhanás (zuhanás), mert minden óva:llan szándék, feszengő indulat mé-lyén ha ott is éreztem a csalás (megcsalatott-ság) odörjét, bíztam az ihletett hódítás gyö-nyörében. Bizzunk bűneinkben, mondtam nem egy ittas éjszakán, mert valójában nem hittem bűnösnek magam.

— Most is hazudsz, tehát élni akarsz. Tud-tál bűntudatodról, de ezt így hívtad: másnapos hangulat, homlokfájós játék. (Gondolta Reze-da Kázmér.)

A látogató, vándorszínész, hajnali borméré-sek, éjszakai korcsmák vándora, levettett mo-sollyal arcán, vedlett felöltőben, egyetértően, és mit sem érve, hunyorgatott:

— Egyedül maradtunk, Kázmér, nagy baj-ban vagyunk, Kázmér, ugye nem hagysz egye-dül engem?

Az ajtó előtt léptek, műszerck csilingelése (lélekharang?), a borosflaskát ernyedő kéz en-gedi az éjjeliszekrény mögé, egy nyalintás a száradt ajkakon.

— Bizzunk bűneinkben — mond Rezeda Káz-

mér, ernyedő mosollyal, zilált választékkal a koponya közepén, zihálva, örömtelenül, s me-rész, biztos mozdulattal emeli az üveget a magasba. (Kövídinka? Hárslevelű? Francia lé?)

A bűntudat elnyúl a szőnyegen, nyelve ki-csöppent borban, bódult legyek kinn az ablak üvegén, megbillen a fityula a kedvesnővér kontyán az ajtó előtt. (Nyakán komlízóvassal göndörített fűrtők.) Tovatűnő hamvasbarnaság. Tovaság, tétovaság, egyetértő mosoly az arco-kon.

— Akkoriban, mikor az asszonyok, kiket úgy hagytam el, mielőtt észrevették volna, össze-esküdték ellenem, és bosszút imádkoztak rám az égből, találkoztam igazi magammal. A nap-nak huszonnégy órájából húszat átaludtam (külföldi altatók), két órát őrjöntem és kettőt pokrócba csavartan töltöttem el, s jól emlék-szem, többször is, ápolóim, hajamnál fogva vonszoltak végig a padlón. Vergődő szív, sikol-tó máj, fulladó vesék, s az eszmélet, mely tud-ja az eszméletlenségnek minden kinjait. Gon-dolataim elhagytak, mint hasznalatok a kiégett költőt, és érzelmeimmel éltem át (gondoltam át?) a múltat: a félelmes jelen (s jövő) titok-ban elsírt átkokból táplálkozott — még így is élni akart.

— Zavaros vagy, Rezeda Kázmér, megárt már neked egy fél liter bor is, talán kár is érted. (Gondolta a látogató.) Nemsokára meg-érkezik a cigány — szolt tettetett jókedvvel, re-ménykedően.

lyért odaadják testük-lelküket, hogy aztán át-kok fűrőgépeivel lyuggassák arcunkat, agyve-lőnket, míg beleőrülünk az iszonyatba. Minden szerelemben a férfi az áldozat, mert rászakad minden bánata, baja a szerelemnek.

— Levitézlett gavallér késő szorongásai, át-lumpolt éjszakák borizó bölcsködései. (Gon-dolta volna a látogató, ha eszébe jut. De nem jutott, pedig gondolni akart valamit. Valami ö-römtelen megvetőt. Csúnya és tehetségtelen volt ebben is.)

— Azokat az asszonyokat kellett volna meg-írnom, akiket nem sikerült meghódítanom, a-kiket lenéztem gyáva hűségükért, a gonderhelt vágyakozókat, a rettegőket, a gondolatban vét-kezőket, azokat az asszonyokat kellett volna megírnom, akik elutasítottak, akik miatt órá-kon át ültem az ágy szélén, betegebben, mint most, s csikorgattam a fogam a szegýentől és tehetetlenségtől. (Gondolta a beteg ember, de legyintett magában.) Akkoriban, mikor ördö-gök rángattak hajamnál fogva a pokol felé, e megcsalt asszonyok közül néhány mégis meg-látogatott, hogy megmentsenek.

— Hát ez a cigány is jól kékis — mond a látogató —, esteledik már, lassan én is haza-ballagok. (Pedig az éjjeliszekrény alján még bontatlan palackok állanak.) Az üveg alján a bor megremeg.

— Magamon tapasztaltam, hogy miért üvöl-tenek az örültek. Nem az örülettől, hanem a fájdalomtól. Elviselhetetlen fájdalom az örület (képtelenség ép ésszel kibírni), olyan iszonya-tos rémület terjeng a szobában, olyan végtelen önutalát és kétségbeesett bűntudat ömlik el a testen, hogy csak őrjöngve, falramászva, a fe-

Lehetséges volna tudományosan is?

Krúdyról emlékezgetve, talán a leggyakrabban elismételt megállapítás, hogy mindenki, aki róla kezd írni, egyszer csak elkezd az ő modorában írni. Azaz krúdyszkodik egy pár hangulatos oldal erejéig. (Hozzáteve azt is még, hogy „ez azért” nem sikerült senkinek sem maradéktalanul; még Márainak sem sikerült, aki *Szindbád hazatér* címmel 1942-ben írt egy Alkrúdyt: Krúdy stílusában egy áléletregényt. Márainak különben azért nem sikerült, mert olyan krúdy volt, olyan töményen az, hogy az olvasó egyszer csak emelyegni kezdett, még a mintaképtől is.)

Ezt természetesen Krúdy ellenállhatatlan hatásának tulajdonítják. Részben bizonyára azzal is magyarázható. Ám van ennek más oka is: az, hogy Krúdyról pontatlannak az ismereteink; nincs sem életművéről, sem életútjáról áttekintésünk. És nincs olyan határozott tartalmú megállapítás-készletünk róla, amit bármikor fel lehetne használni. Állandóan csak ilyeneket mondunk róla, hogy *álmodok kódlovagja, valóság és álom keveredése, aranyfüstszíntű lebegés, és főleg, hogy zenei*; „zeneien” hangzanak a mondatai, „zenei” a szerkesztésmódja, és így tovább. Már ez is elég súlyos figyelmeztetés: mert akkor szoktuk egy költőt vagy írói szöveg zeneiségét — vagy „szintiszta líraiságát” is — gépiesen emlegetni, amikor nehezünkre esik pontosabb meghatározásokat adni. Magyarán, amikor sokszor szerepel jelzőink között a „zenei”, a „lírai”, az „álomszerű”, a „félálomszerű”, akkor általában már közel járunk a halandzsázáshoz.

Emlegetjük Krúdyról a legendákat, de nem tudjuk, mennyi az igaz belőlük. Hogy majdnem annyit írt, mint Jókai; hogy éppen annyit; vagy még többet is. Azonban nincs közkezen forgó, hozzáférhető bibliográfia róla. Tudom, hogy Kozocsa Sándor kezdte elkészíteni művei jegyzékét, s hogy ezt „Katona és Barta folytatták”; és, de most, amikor születésének századik évfordulóját ünnepelelő keresnénk, kiderül, hogy senkinek sincs keze ügyében; biztosan valami tudományos kiadványokban lappang, ha megjelent. Amikor keresnénk róla egy összefoglaló monográfiát, csak arra az adatra bukkanok, hogy Perkátai Kelemen László 1938-ban írt róla egy doktori értekezést, s ez eddig a legnagyobb igényű áttekintés, de ezt is: „erős kritikával szabad csak használni”, hangzik a figyelmeztetés.

Amihez végül is hozzájutok, Szabó Ede kismonográfiája (1970, Szépirodalmi Könyvkiadó). Érdekes és olvasmányos munka, talán a legjobb és a legértelmesebb is, amit eddig Krúdyról olvashattunk, de mennyi mindenre nem ad feleletet! S noha Krúdy arcát „alkotásai és vallomásai tükből

reben” vizsgálja, hány olyan alkotása van még, amelyek egészen más arcot mutatnának? (Sajnálatos, hogy legalább egy „viszonylag teljes” könyvészeti jegyzéket sem közöl.) S van azonkívül e kismonográfiának egy különben igen nemes szándéka — hogy Krúdy életének és írásainak „zavaros” mozzanatait, amennyire lehet, kora és környezete terhére mentesse, — amellyel azonban a bizonytalanságot növeli.

Nehéz helyzetet is jelent az irodalomtörténésznek, aki az értékeket mindig „az új” megállapításában, vagy újmódi kifejezésben, a bármivel való továbblépésben szokta keresni, hogy ez az író annyira csüngött a régien. Régies tárgyakon, régi életformákon, ősi történeteken, avitt, ódon, megfakult, hervadozó képeken, virágcsokrokon, díszruhákban, jelmezeken, s egyáltalán, az irodalomtörténész attól fél, hogy nehéz lesz ezt kimagyarázni; mert úgy tűnik, hogy Krúdy csak „visszasírja a régi világot”; a mindenkori régi — régiebb — világot; a minden adott korhoz képest az éppen régebbi, s ez bizony nagyon nem haladó dolognak tűnhet. Eppen ezért igyekszünk felhajtani minden olyan mozzanatot, ahol Krúdy leleplez, társadalombírálatot gyakorol, ahol „leszámol illúzióival”; ahol aztán „végleg leszámol illúzióival”, ahol „szabadulni igyekszik az álomvilágtól”, és így tovább. És jönnek az elmentmondások: mintha Krúdy azért mégis visszasírná, amivel leszámolt; hogy egyedül azt szerette igazán, amit ostorozott. És így elég nehéz valamennyire isellentmondásmentes vilánézeti értékelést adni róla.

Talán Ady volt az első, aki megérezte benne, hogy Krúdy társadalomrajza — nem társadalomrajz. A *vörös postakocsi*ról írva, kimond egy döntő szót: A *»vörös kocsi«* nemcsak a tegnapiak, a pest-budai bizarrságok, s az emlékezőknek szimbóluma, de a Krúdy-regény — ha ugyan regény — a nagy társadalomtalanság. Azokról és ahogy Krúdy ír, csak az írhat, akinek társadalmi rangja tisztázatlan s állandóan a napidíjat s az Őr-isten között libegő...

Társadalomtalanság — a Krúdy regényei nem társadalmi regények, hanem társadalomtalanság, illetve „társadalomtalanság” regények. Ez egyáltalán lehetséges-e; és hogyan lehetséges?

Krúdy úgy nézi ugyanis a világot, mintha „álmesszelátón”, azaz nézőcsőben keresztül vizsgálja. Egy ismeretterjesztő cikkből idézem: „ha sötét csőbe tekintünk, a külső szőrt fény kiiktatódik, s a pupilla kitágul. Ezért látjuk tehát fényesebbnek a tárgyakat a csővön át.” S ehhez még vegyük hozzá, hogy a környezetétől elhatárolt tárgyakat így nemcsak világosabbnak,

élesebbnek és közelebbnek látjuk, de kisebbnek is.

Am miért nézte így Krúdy a világot; „van-e joga az írónak” így néznie?

Író — sokféle lehetséges. De a sokfélet mindig egy-két eszményre akarjuk ráhelyezni, s ezért, ha a körvonalak sehogyszem fedik egymást, olykor érthetetlen ábrákat kapunk. Krúdyról azt mondhatnánk, hogy — műgyűjtő-író és hogy festő-író.

Annyit beszélünk a zeneiségről, hogy észre sem vettük: úgy nézi a világot, úgy értékeli, mint egy műgyűjtő, és úgy adja vissza, mint egy impresszionista festő: „*Aranypiros fotelek, indiai kendők, kázmírok, selymek a székeken. A falakon híres hollandi festők olajfestményei. Rembrandt és mások függtek a vidéki ház falán. Majd tájkép, amelyen olyan messze lehetett látni, mint az élet. Fára festett képek, amelyeknek értékét senki sem tudta, mert nagyanyám hallgatott. A diványon heverészttem s órákig néztem egy erdei találkozást: cigányok és olasz csendőrök között. Tűz piroslott, cigánylány szoknyája világított, öreg cigány szeme fénylett, csendőr csizmája s ruházata imponált, vándorkocsi ponyvája alól kidugta fejét egy boglyas gyermek, s újját szopogotva nézte az erdei vallást... a szomszédos kisvárosban... meleg, bűbös, falusias kemence volt, telve sok-sok lánggal, piros színnel, kékséggel, zölddel, amelyet sokáig lehetett látni az eloltott lámpa felett a hosszú éjszakában. A szoba mennyezetre vetődtek a lángok árnyékai és ott nagy álarcosbált rendeztek este és sötét hajnalban.*”

Alig van olyan írása, olyiknak meg oidaia is, amelyekben ne ismerhetnénk fel, hogy a képet — festő szerkeszti! A témái pedig? Vajon megvádolható-e a műgyűjtő, aki régi kastélyok porcelánjait, bútortait menti múzeumba, hogy „a régi világot sirja vissza”? Vajon vérszomjas-e a régi mesterművű török és kádok restaurálója! Vajon a pénz, a tőke hatalmát propagálja az éremgyűjtő, a numizmatikus? Vajon, aki a romantika idején oly kedvvel festgetett sátorozó cigányokat vagy sivatagi oroszánt, a sátoros cigányok vagy a sivatagi oroszánok korszakának előjvetelét vágyta? Gyerekes kérdések — de... De bizony az irodalomtörténetben előfordult, hogy hasonló — kimondott vagy ki nem mondott kérdésekre próbáltunk már nagy buzgalommal megfelelni. (Még képzőművészetben is: a feudalizmus visszaállítására való törekvéssel vádoltak egyszer meg egy álmódó grafikus, aki várorkokról készített fametszete-ket!)

Krúdy nemcsak az alakokat, dolgokat, de olykor még a társadalmi jelenségeket is a társadalom egészéből kiszígelte, közelhözva, élesen és

Nagy Albert: Örök szerelem

kicsinyítve ábrázolja, mert a szenvedélyes műgyűjtő módjára jár el: nem hajlandó a szemébe dobni, „ostorozni, megbírálni, elítélni” — egy cizellált aranyflaskót csak azért, mert abban Lucrezia Borgia — mérget tartott!

Érdemes elmerengeni azon, hogy Krúdy vajon „mikor szakkított végleg az illúzióival”? Szerintem, már akkor, amikor kamaszfóval írni kezdett; amikor első Mikszáth-utánzatait papírra vetette. Ösztöneiben már akkor tudta, hogy ő egy véget ért világ fossziliát gyűjti szavak múzeumába.

Mintha már egy évtizeddel az első világháború előtt tudta volna a végzetet, és szorgosan gyűjtögette Noé bárkájába „mind az lelkes állatok” típusait, de nem páronként, hanem nagytucatontként. Krúdy olyan régész volt, aki — „felszíni leletmentést” folytatott; s a tárgyi néprajzosok és műgyűjtőkkel szemben így előnybe került, akik már leégett paloták, szétvert kunyhók, feldúlt életformák üszkei-hulladékai közül kénytelenek szedegetni.

De vajon elvileg s főleg „irodalomelméletileg” menthető-e ez az írói viszonyulás, „az új” kutatása helyett „a régi” hajszolása? Ha így fogalmaznánk meg e kérdést, persze, bajosan is vergődne a zöldágra; mert megint nem erről van szó, hanem egészen „más” írótipusok létjogosultságáról; s talán Kosztolányi szavai igazítanak el leginkább ebben az irányban. Krúdy

nem önismétlő, mondja, mert sohasem anekdotáz, hanem mesél, a mese pedig „szent”, s szerinte Krúdy irodalomtörténeti szennációja az, hogy „a régi mesék új és friss gyönyört hoznak... azt pedig, hogy kitart témáinál, erénynek tartja, mert nincs becselenebb dolog, mint a témák után (mások témái után) kapkodni: „egy író egyszínűség és egyhúrúsága mindig gazdagság és becsület, s az olvasónak (ez paradoxonnak hangzik) változatosság...”

Sokat célozgatnak rá, de még mindig elvégzetlen összehasonlító irodalomtörténeti feladat: „*Krúdy és Proust*”. Nemcsak a külsőségeiben — a stílus külsőségeiben — van akkora rokonság közöttük, hogy ez a személyi és művelődésbeli különbségekhez mérve valósággal fantasztikusnak hat —, hanem a legmélyebb és legjellegzetesebb élmények azonosságában is; például a sokat emlegetett „idő-élményben”: ahogy náluk az idő közegetől, önmaga korától és saját múltától is függetlenedik, abszurd és abszolút idővé válik, olyan idővé, amellyel Szindbád találkozik, amikor viharos éjszakákon (vagy fagyos-holdas vagy langyos-holdas éjszakákon) különös kisvárosokba érkezik, hol a tetők fölött kovácsoltvas szélsárká nyolc csikorognak a csendben, „s az órák valami olyan időt

mutatnak, amely talán soha sincs”.

A „magyar Proust” és „francia Krúdy” meghatározásokat azonban mégis talán kerülnünk, eszünkbe jutna, hogy amikor Simonffy Kálmán ismert múlt századi nótaszerzőt „a magyar Schubert”-ként kezdték emlegetni, Liszt Ferenc nem kis rosszmájúsággal töltötte meg: „Sőt, inkább azt mondanám, hogy Schubert az osztrák Simonffy.” A Krúdy—Proust összehasonlítását mindenesetre nem ebben a felfogásban képzelem el...

Végül pedig a Krúdy-hagyatékhoz nem is irodalomtörténészekre volna a legnagyobb szükség, hanem egy olyan valakire, mint például Lönnrot Illés, aki a karéli-finn hősi énekekből összeállította a *Kalevalát*. Egy „összeillesztőre”... (A Homérosz névnek is volt ilyen értelmezése.) Aki a számtalan témaváltozatból, az annyi töredéknek vagy részletnek vagy tanulmánynak ható regényből s temérdek novellából, Szindbádból, Rezeda Kázmérból, Nagybotos Violából összeállítaná a nagy regényfolyamot... amelyek a szerzője (vajon, elképzelhető-e, hogy egyetlen ember írta mindezt, kérdeznék majd évszázadok múlva) foglyul ejtette a tünékeny lepkeidőt, anélkül, hogy szárnyainak himporát leverte volna.

SZŐCS ISTVÁN

jet ágykarfába verdesve lehet elviselni. Jártál-e már örültekházában, halottad-e azt a kétségbeesett üvöltést, mely hasonlóan dühöngő halálhőrgéshez, mikor érzed a darabokra töredező lélek recsenéseit, mikor egyazon, szétválaszthatatlan vágygal keresed egyszerre a halált és a megmenekülést tőle? Oly iszonyatos gyorsasággal váltja egymást a halálvágy és a halál-félelem, hogy képtelen vagy megkülönböztetni őket, s rég nem tudod már, hogy élni vagy halni akarsz.

A látogató óvatossággal hagyja el a szobát, állán borcsöppök fénylenek (vagy a nyál?), elbotorkál a kijáratig, az utcán sóhajta fel néz az égbe, előhúzza az üveget a maradék borral, iszik, majd szemétkosárba vágja a flasket, s biztos léptekkel megindul a közeli kocsmá felé. Ezalatt:

— Magamon tapasztaltam a bűntudat minden kínját — folytatja Rezeda Kázmér (észre sem veszi, úgy tesz, hogy elment a látogató, végre) —, végül is ez mérgezte meg kérő mosolyaim, birtokló pillantásaim, szakította félbe a hódítás indító-mondatait, lúgozta ki az izmokból a szent lázt, ez rontotta meg az eszemet is. Hova tűnt az a más által el sem képzelhető, szinte már emberfeletti gyöngédség, amely végül is minden igazi szerető sajátja, hogy azután az asszony önmérsztve iszonyodjék a családtól, férjéről, bármely idegen érintéstől, hogy jódarabig inkább gyalog jár, elkerülendő a lovasúton a véletlen testi közelségeket.

Egy pillanatra átvillan az elmén az akkori iszonyú és megmagyarázhatatlan érzés, mely-

ből most egyetlen a bizonyos: az elviselhetetlen félelem a visszaeséstől, pukkan a dugó, mohó kortyolás, vége, elmúlt, istenem, micsoda boldogság öntötte el.

— Vajon érdemes volt-e az édesdedség, önfeledtség, szerelem után vágyakozó szépasszony-lelkek számára megírni mind e kalandok könyvregényeit, nem lett-e volna jobb bevallani: hiába olvassátok születő és elhaló szerelmek mondat-párlatait, melyek úgy vonulnak át a lelken, mint hajnali derengés téli kökénybokrokon, hisz egyetlen viszontértezt mozdulat, riadtan elrélvülő nézés, az önmegadás első, alig észlelhető villanatai, mikor a gerincben szinte felizzik a velő, és a gondolatok aláfutnak a fejből és más tájékán a testnek alkotnak új gondolatörvényléseket, ezt átélni kell, meg-szenvedni érte. A literatura az én örömem, az én menedémem, az én igazi bizonyosságom (néha már azért szerettem szinte, hogy megírhasam majd a kaland történetét), az enyém, mit akartok mást tőlem, kinlódó, sóvárgó idegen asszonyok? (Mondta Rezeda Kázmér. Vagy gondolta.)

Gyors ajtónyitás-csukás, a primás hóna alatt a hegedű, arcan barna ragyogás. Pohár-csendülés, cinkos felvillanások a félig leeresztett szemhéjak alatt, óvatos hangolása hegedűnek, az első dalok.

— Halkan, ne hallja senki más — dudorázik figyelmeztetően Rezeda úr, s vajon mi lehet kedvesebb, bolondosabb és megnyugtatóbb, mint e régi ismerős halk hegedűhangok, egy figyelmes és szeretetreméltó primás óvatos odahajolása a hurok fölé?

— Igen, a Stefánián, akkoriban, mikor úgy nézett rám az az asszony, mint egy görögkeleti templombeli szentkép az égre — suttog Rezeda úr —, s a hangja, mint régi pezsgőnek az íze, kicsit fanyar, kicsit szomorú, kicsit lemondó, akkoriban mikor nagy divat volt Pesten a szép lábak után való járkálás, amikor még koránsem volt divatos a soványság és minden asszony úgy hízott, ahogy akart, akkor még nem tudtam (ám sejtettem, ebben bizonyos lehet), hogy egyszer rettegni és gyűlölni fogom az arcomat, mikor tükörbe nézek: zilált hajzatával, a viharfelhők mögött bujdosó hold sápadtságával, a pokol tornácán és a panoptikumokban található szemével.

— Rég volt az, Rezeda úr, kár a fölösleges emlékezésért, s különben sem igaz az egész. Rezeda úr, hallottam én is sokszor a történeteit, soha ilyesmiről nem beszélt senkinek.

— De tudtam, mindezt tudtam is — legyint elsikerült mosollyal betegember —, s az, hogy tudtam, az nyomaszt ma is.

— Azokban a régi szép történetekben elszántsantan hervadó asszonyokról, ugye jól emlékszem, epekedő lányokról, kikből hamar kiabrándult asszonyok lettek, azokban a mesékben a nagy ősz-téli utazásokról, fogadókról, régi vidéki kisasszonyokról, azokban a hangulatokban soha sem esett szó mindezekről. Maradjunk meg annak, akik akkor voltunk, Rezeda úr. Figyelje csak a nótát, elmúlt évek boldog emlékezetére.

A kicsapódó ajtón begyüremlik a fény, a kedvesnővér (kedves?) és az igazgató főorvos úr személyesen, a vonó félresiklik a hurokon,

s mintha e fűlértő, hamis hangok állnának össze mondatokká:

— Hát ez történik itt, igazgató úr, borosüvegek, cigányok, ittas látogatók, a beteg eltávolítása tovább már nem halasztható. — A szavak, mint gonosz bogarak szállnak a falra, másznak az ágyra, a szemre. A hadonász, telt karokban feszül az igazi, őszinte női gyöngédtelenség. Rezeda Kázmér ezt is oly kínosan jól ismeri már. (Lecsukja a szemét, hogy ne lásson: Mindenki ellenem szövetekezett? Maga is? Hát nem tudja, hogy nem tudom annak a titkát, hogyan kell viselkedni? Mit kell mondani? Hogyan lehetne boldogulni? Annyit sem értek az élethez, mint egy gyermek. Én nem születtem se nagy utazásokra, se harcokra, még csak nagyobb erőfeszítésekre sem. Csak tervezni tudok, s amint eszelekedetre kerül a sor, elhibázom a dolgot.)

— Csak húzza tovább nyugodtan, itt maga a jobb doktor, mint én — szól oda az orvos zavartan hunyorogva a primásnak, s fáradt, lemondó mozdulattal tessékeli kifelé a nővert, mint aki tudja, hogy Szindbád, a több száz évet megélt és olykor egy imakönyv iniciáléjában, selyemharisnyák surrogásában, egy kitépett szemöldökszálaban föltámadó hajós, Szindbád már valóban menthetetlen.

S a cigány bölcs mozdulattal áll a alá helyezi a hegedűt, felemeli a vonót, s elkezdi játszani a dalt, ki tudná már eltálatni, melyiket is? Egy Fráter-nótát? Zerkovitzot?

VASÁRHELYI GÉZA